

Results: the anthroponym vocabulary and in particular the proper name Shevchenko allows to analyse the scientific-publicistic text in the light of the nation- and state-building language functions.

Discussion: the anthroponym Shevchenko is a cross-cutting element of the work, because Dmytro Dontsov professed the poets ideas of patriotism, the will of God, heroic past, the cult of ancestors, own land, honour, courage, strong leaders and structuring of the society.

Key words: Dmytro Dontsov, anthroponym Shevchenko, scientific-publicistic text, author's position.

УДК 811.161.2'373.46

О. В. Нарушевич-Васильєва,

канд. філол. н., доц.,

*Одеська національна академія харчових технологій,
доцент кафедри українознавства та лінгводидактики*

ЕКСТРАЛІНГВІСТИЧНІ ТА ЛІНГВІСТИЧНІ ЧИННИКИ ВИНИКНЕННЯ Й ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

У статті розглянуто основні етапи формування української термінології харчової промисловості. Проаналізовано лексико-семантичні процеси, які супроводжують розвиток досліджуваної терміносфери, обґрунтовано їхню зумовленість тісною взаємодією екстралінгвістичних і лінгвістичних чинників. Окреслено особливості лексикографічного опрацювання термінології галузей харчових виробництв у різні періоди її функціонування.

Ключові слова: термін, українська термінологія харчової промисловості, лінгвістичні чинники, екстралінгвістичні чинники, лексико-семантичні процеси.

Харчова промисловість (далі ХП), яка забезпечує населення продовольством, є однією з найважливіших ланок агропромислового комплексу країни. ХП України, яка має тривалу історію розвитку, сьогодні об'єднує понад 20 галузей, серед яких основними є борошномельно-круп'яна, хлібопекарська, кондитерська, олійно-жирова, макаронна, плодоовочева, маслосироробна і молочна, м'ясна, рибна, лікєро-горілчана, цукрова, виноробна. Перетворення кустарного виробництва продуктів харчування в сучасне механізоване й автоматизоване, невпинне вдосконалювання технологій супроводжувались розвитком спеціальної лексики.

У доробку українського мовознавства є наукові студії, у яких досить ґрунтовно досліджено генезис і семантику назв продуктів харчування, страв і напоїв [3; 5; 7; 10; 16]. Зазначимо, що терміни харчової промисловості привертали увагу дослідників здебільшого в руслі історичної або сучасної лексикології, в основному в аспекті вивчення особливостей формування та функціонування окремих тематичних груп лексики. Проте, відомо, що термінологічна система, яка стосується виробничих технологічних процесів (а саме такою є терміносистема ХП), містить терміни, які позначають загальні поняття конкретної сфери виробництва та її технологій, вихідну сировину; технологічні процеси (стадії та різні операції), кінцеву (товарну) продукцію. Цей величезний термінологічний масив лексики залишився поза увагою дослідників.

Отже, актуальність нашого дослідження зумовлена тим, що термінологія ХП, яка є значним складовим елементом загального термінологічного фонду української мови, як цілісна терміносистема ще не була предметом лінгвістичного дослідження. Наразі актуальним є дослідження закономірностей становлення й розвитку різних тематичних груп термінів ХП у діяхронічному аспекті.

Метою статті є простежити процес формування української термінології ХП, проаналізувати стан її лексикографічного опису в загальномовних і галузевих словниках та особливості функціонування у фаховій літературі на різних етапах розвитку.

Як відомо, терміносистеми певних галузей відображають окремі фрагменти загальної наукової картини світу, які співвідносяться на екстралінгвістичному рівні з певними сферами науково-технічної діяльності людини. У процесі категоризації елементів навколишнього світу індивід структурує знання, що передбачає впорядкування понять та їх об'єднання в логічно організовану систему як сукупність слів, які вживаються на означення цих понять [2, с. 19]. Проведений нами аналіз дає підстави стверджувати, що поповненню терміносистеми ХП насамперед сприяли лексико-семантичні процеси, зумовлені дією екстралінгвістичних чинників, а саме: прогресивними змінами у розвитку науки й техніки, динамічним розвитком різних галузей виробництва харчових продуктів, активізацією міжкультурних контактів. Однак, хоча зовнішні чинники й мають вагомий вплив на формування української термінології ХП, поява нових спеціальних найменувань, заміна одних термінів іншими, вживання старих термінів у новому значенні та інші зміни у галузевій лексиці значною мірою пов'язані із суто лінгвістичними причинами, серед яких найважливішими є прагнення поглибити й розширити уявлення про предмет або явище, деталізувати поняття; усунення багатозначності терміна; введення до наукового обігу семантично точнішої термінологічної одиниці.

Українська термінологія ХП генетично неоднорідна. Частина термінів, які обслуговують харчову промисловість, належить до лексичного спадку праслов'янського та східнослов'янського походження. Своєрідною особливістю цієї лексики є її давність і найтісніший зв'язок із життям народу, з господарською діяльністю. Вже в найдавніших українських пам'ятках, опрацьованих та проаналізованих мовознавцями, виявлено номени, які, зазнавши в процесі розвитку мови певних семантичних або фонетичних змін, нині становлять ядро лексики зі значенням «їжа». Це такі слова: *хліб, булка, коровай, мука, борошно, жито, крупа, ікра, тісто, дріжджі, масло, молоко, сир, сметана, мед, м'ясо, кисіль, каша, вареник, свинина, риба, капуста, морква, редька, цибуля, яблуко, маслина, гриб, напій, пиво, квас, вино, вода, сік* тощо [3; 5; 16].

Такі загальнонавживані слова, поступово набуваючи дещо іншого семантичного навантаження під впливом екстралінгвістичних чинників, термінологізувалися й поповнювали лексику галузей виробництва продуктів харчування. Вони лягли в основу формування двох тематичних груп назв терміносфери ХП – «Сировина й додаткові речовини для харчових виробництв» і «Продукція харчової промисловості».

Як відомо, одним із джерел формування термінологічної лексики української мови є іноземні запозичення. Чужомовні слова засвоювалися разом із поняттями, предметами, явищами, які вони позначали. На думку Любові Струганець, процеси найбільш активного входження та кодифікації слів тематичної групи «Харчування» відбувалися у першій третині ХХ ст. У згаданий період лексичний склад української мови поповнився значною кількістю назв м'ясних страв і виробів, фруктів (переважно екзотичних), напоїв, ласощів [15, с. 71–72], що було зумовлено появою нових продуктів

споживання та активним освоєнням українською мовою іншомовних запозичень з різних мов. Це, наприклад, такі слова: *сосиска, сарделька, котлета, персик, апельсин, мандарин, банан, кокос, лимон, торт, крем, желе, шоколад, вафля, цукат, щербет, какао, кефір, лимонад, лікер, ром, коньяк* тощо. Збагачення української терміносфери ХІІ лексикою іншомовного походження відбувалося з різною інтенсивністю й у подальші періоди її розвитку.

На нашу думку, початок свідомого творення термінології ХІІ припадає на кінець ХІХ – початок ХХ ст., коли в Україні відбувався процес прискореного формування галузей індустріального виробництва. На той час борошномельно-круп'яна галузь була представлена трьома типами промислових підприємств. Перший тип – це великі товарні, технічно добре устатковані, вальцьові млини зі складами для зберігання сировини і готової продукції. Другий тип – це товарні вальцьові парові та водяні млини середньої потужності, що в основному обслуговували своєю продукцією місцеві ринки. До третього (найпоширенішого) типу належали два види підприємств – дрібні жорнові вітряні та водяні млини. За статистичними даними, напередодні Першої світової війни в Україні нараховувалось 700 великих, близько 10 тисяч середніх і близько 120 тисяч дрібних млинів [1, с. 27].

На кінець ХІХ – початок ХХ ст. припадає промислово-мануфактурний період розвитку кондитерської галузі ХІІ. Саме поняття технологічної лінії тоді ще не було усвідомлене, не був механізований процес відливання цукерок, відсутні загортальні машини, проте поступове переобладнання галузі (облаштування фабрик паровими котлами, механічними двигунами, установлення силових станцій), зменшення частки ручної праці, ускладнення технологічних процесів – все це створювало умови, за яких застосування наукового підходу обов'язкове [4].

На початку ХХ ст. особливо швидкими темпами розвивалось пивоварне виробництво, на той час працювало вже понад 200 великих, середніх і дрібних пивоварних заводів. Почала розвиватись і консервна промисловість: в Одесі та інших містах були побудовані перші консервні заводи, які виготовляли фруктові, овочеві та м'ясні консерви. Цукрова галузь, яка виникла ще в першій чверті ХІХ ст., стала однією з провідних галузей не лише ХІІ, але й промислового виробництва в Україні в цілому [1]. В окреслений хронологічний період на півдні України розташовувалася велика кількість підприємств горілчаної (винокурної) галузі, яка також мала питому вагу у структурі ХІІ. Для горілчаної і цукрової галузей були характерні концентрація виробництва, застосування нової техніки та технологій [16, с. 9–10].

У результаті проведених історіографічних досліджень також з'ясовано, що з інших галузей ХІІ в Україні на початок ХХ ст. більш-менш встигли сформуватися макаронна та дріжджова. Решта ж галузей існувала або як домашня промисловість (маслоробна і сироварна), або як промисли (хлібопекарський, виноробний та ін.), або були зовсім відсутні (маргарінова, молочна та ін.) [1, с. 42].

У 1893–1898 роках вийшов «Словарь російсько-український» М. Уманця і А. Спілки [11], в якому вже вміщено й термінолексику харчових галузей. Зокрема це слова, які належать до тематичних груп назв: 1) трудових процесів (*віяти, провіяти, решетити, вилуцувати, облуцтити, обмелювати, обмолоти, обчищати, очищати, обчистка, очистка, вичищати, очистити, вимелювати, вимолоти, маринувати, пекти, випікання, смажити, пражити, заквасити, шлямувати, шлямівка, пакувати, пакування, упакування* тощо); 2) осіб за професією, видом діяльності (*винороб, бровар, пекар, цукерник* тощо); 3) обладнання – машин, приладів, пристроїв (*млин, водяний млин, жорно, млинове колесо, піч, бута, машина, гніт, чави, котел* тощо);

4) галузей ХП (*виноробство, броварство*); 5) виробничих приміщень (*круподерня, пивоварня, броварня, цукерня* тощо); 6) сировини, продукції та відходів харчового виробництва (*солод, патока, меляса, висівки, луска, опара, квасило, спирт, горілка, наливка, хліб, булка, паляниця, цукерки, манні крупи, локишина, печиво, пундик, марципан, родзинки, сир, сіль, часник, порічки, сельдь, гречка, яловичина* тощо).

Потрібно зазначити, що у словнику представлено велику кількість синонімічних назв на позначення того самого поняття, що характерно для початкового етапу становлення термінології будь-якої сфери людської діяльності.

Важливим етапом становлення української терміносистеми ХП був період 20–30-х років ХХ ст. Він характеризувався її поглибленим розвитком на науковій основі. Зокрема, перекладні російсько-українські словники технічних термінів, видані ІУНМ (Інститутом української наукової мови), мають такі ознаки: кожен словник містить передмову, у якій порушено актуальні питання термінологічної роботи та викладено принципи, за якими його укладено; словники мають статус проектів, характеризуються дублетністю поданих термінів, що вказує на дискусійний характер цих лексикографічних праць та основне їхнє призначення – залучити до обговорення запропонованих термінів широке коло фахівців технічних галузей; часто до термінів подано граматичні й галузеві ремарки, зазначено джерела фіксації реєстрових слів, що свідчить про ґрунтовну підготовку словників до видання.

У «Російсько-українському технічному словнику з додатком сільськогосподарських термінів» В. Дубровського (1926) [9] міститься близько 70 слів, які стосуються терміносфери ХП, напр.: *бочка, браговар, бражник, вальцювання, варіння, винороб, випарник, висівки, екстракт, елеватор, згушення, макуха, м'якуш, оброблення, охолодження, очищення, осад, освітлення, розпушування, соковар, сушіння, виріб* та ін. У «Словнику технічної термінології» М. і Л. Дарморосів (1926) [12] знаходимо більше трьох десятків таких слів, напр.: *апарат, піч, екстрактор, дистилятор, джгут, ферментація, сатурація, випарник, розчин, цукор, спирт, сода, маса, псування* тощо.

«Словник технічної термінології (загальний)» І. Шелудька й Т. Садовського (1928) [14] фіксує вже близько 100 термінів на позначення понять сфери харчових виробництв. Наведемо деякі з них: *технолог, технологія, тістомісилка, хліборізка, блишування, уварювання, випарювання, заморожування, хлібопечення, інверсія, вичавки, дріжджі, оцет, фермент, ферментування, емульсія, драглі, зерно, лимонада, м(а)еляса, напівфабрикат, борошно, пиво, солод, пластівці, шріт, соління, сушарня, сушіння, сировина*. Трохи згодом (у 1931 році) вийшов друком «Практичний словник виробничої термінології», укладений І. Шелудьком [8], у якому термінологія ХП представлена такими лексемами: *зерносховище, зернолушарка, зерноплюшарка, зерносушарка, зерномішалка, борошномішалка, сатуратор, термостат, емульсатор, концентрат, абсорбція, крохмаль, цукроза, сахароза, сусло, патока, паста, олійник, маслоробство, м'ясорізка, ніж, шеретування, дрібнення, розмел, продукт* тощо (загальна кількість близько 70 найменувань).

Зазначимо, що деякі терміни зафіксовано у кількох або всіх вищезгаданих словниках.

У лексикографічній праці «Словник технічної номенклатури. Мануфактурні виробництва», автором якої є Ф. Лоханько (1928) [13], знаходимо терміни, яких немає в інших словниках: *барвник, виробництво, глюкоза, загушування, загушення, закисання, закиснення, закислювання, закислення, закисник, окиснювання, промивання, сортування, пакування, зефір, казеїна, лактоза, мальтоза, олеїн, меланж*.

Аналіз вищезгаданих словників свідчить, що українська термінологія ХП в ті часи перебувала на стадії формування і становлення. Подальший розвиток галузей ХП, виникнення науки про виробництво харчових продуктів стимулювали термінотворчу роботу в напрямку переосмислення значення наявних термінів, уточнення та конкретизації понять відповідної терміносфери шляхом приєднання до вихідного однослівного терміна нових елементів. Варто наголосити, що більшість слів, зафіксованих у тогочасних технічних словниках, увійшли як стрижневі лексеми до складу пізніше створених полікомпонентних термінів ХП, при цьому деякі з них зазнали певних фонетико-морфологічних змін.

У період 30–90-х років ХХ ст. позитивним наслідком постійного розширення контактів різних народів і держав на соціально-економічному й культурному рівнях, інтенсивного розвитку науки, техніки і виробничих технологій було поповнення української терміносфери ХП як загальнонауковими лексичними одиницями, так і вузькоспеціальними термінами, серед яких чимало іншомовних слів, а також словотвірних моделей, які виникали на основі поєднання національних та запозичених елементів. Для цього періоду характерна поява у складі термінології ХП термінологічних словосполучень (напр.: *борошно односортне обдирне, заварні пряники, желейна цукеркова маса, ферментувальна сила дріжджів, дискова дробарка, сортовий помел, жорновий посад з вертикальною віссю обертання, універсальна збивальна машина, тиражування ірисної маси, вакуум-апарат для уварювання сиропу в карамельну масу і т. ін.*). Чим більше компонентів входить до структури таких терміносполучень, тим детальніше вони характеризують позначувані ними об'єкти, процеси, властивості. Щоправда, цей період розвитку української термінології ХП супроводжувався й негативними явищами: через відомі історичні чинники нормативно-технічні документи, підручники, навчально-методичні матеріали, наукові статті у фахових збірниках і журналах публікувалися переважно російською мовою, а в тих, що видано українською, нерідко натрапляємо на термінологічні одиниці, до складу яких входять невиправдані слова-кальки з російської мови (*обробка зерна, подрібнююча машина, коління й упаковка ірису, випічка хліба* і под.); більшість оригінальних українських термінів було вилучено з ужитку, питомі українські форми замінено максимально наближеними до російських (лише у деяких тогочасних словниках штучні кальковані форми подано на першому місці, а питомі українські наведено поруч).

Для сучасного етапу розвитку української термінології ХП, який розпочався в середині 90-х років ХХ ст. та триває й донині, характерна цілеспрямована інтенсивна наукова робота дослідників у сфері національної лексикографії, пошук оптимальних моделей і способів творення технічних термінів із посиленням уваги до власне українських словотворчих засобів. Потрібно зазначити, що в цей період відбувається свідоме конструювання термінів для заповнення лакун у терміносистемі ХП, розробляються державні стандарти у сфері ХП (за нашими підрахунками, на сьогодні в них зафіксовано близько п'яти тисяч термінів і терміносполучень), видається навчальна література, яка стосується обладнання і технологій харчових виробництв.

Підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновок, що особливо плідними в історії розвитку терміносистеми ХП є два періоди – 1921–1933 роки та від середини 90-х років ХХ ст. і до сьогодні. Вони характеризуються розширенням функціонування української мови, процесами найбільш активного входження, освоєння і кодифікації вузькоспеціальних термінів досліджуваної терміносфери, посиленням термінотворчої та лексикографічної роботи.

Подальший розвиток української термінології ХП, на наш погляд, передбачає розв'язання таких основних проблем: опис корпусу термінів ХП та його впорядкування із збереженням національної специфіки, адаптація сучасних запозичуваних термінів ХП, дослідження причин виникнення термінів-варіантів та розв'язання проблеми їх унормування, зіставлення лексикографічної та текстової семантизації термінів з метою виявлення концептуальних помилок та вироблення рекомендацій щодо їх усунення.

Література

1. Гак Д. В. Харчова промисловість України / Д. В. Гак. – К. : Держтехвидав УРСР, 1960. – 199 с.
2. Иванова Е. П. Семантизация имени существительного во французских толковых и энциклопедических словарях XVII–XXI вв. (эволюция определений наименований гидрометеоров) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.05 / Е. П. Иванова. – СПб, 2008. – 45 с.
3. Козырева З. Г. История названий продуктов питания и пищи в украинском языке : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.02 / З. Г. Козырева. – К., 1984. – 254 с.
4. Коцюбанська О. О. Становлення та розвиток кондитерської промисловості України (друга половина XIX – 30-ті роки XX ст. : автореф. дис. ... канд. істор. наук : 07.00.01 / О. О. Коцюбанська. – Переяслав-Хмельницький, 2010. – 18 с.
5. Крижко О. А. Розвиток семантики побутової лексики українських літописів кінця XVII – початку XVIII століття (назви їжі, напоїв, продуктів харчування) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / О. А. Крижко. – Бердянськ, 1997. – 220 с.
6. Москалюк М. М. Розвиток харчової промисловості на правобережній Україні (друга половина XIX – початок XX ст.) : автореф. дис. ... канд. істор. наук : 07.00.01 / М. М. Москалюк. – Черкаси, 2005. – 20 с.
7. Невойт В. И. Названия пищи и продуктов питания в древнерусском языке : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / В. И. Невойт. – К., 1986. – 23 с.
8. Практичний словник виробничої термінології. ВУАН, НДІМ, Відділ термінології та номенклатури. Серія практичних словників, вип. 3 / Уклад. І. Шелудько. – Х. : Рад. школа, 1931. – 110 с.
9. Російсько-український технічний словник / Уклад. В. Дубровський. – [видання 2-ге, змінене та доп.]. – К., 1926. – 103 с.
10. Руденко С. М. Закономірності та особливості термінотворення у підмові громадського харчування (на матеріалі української терміносистеми «Змішані напої») : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / С. М. Руденко. – К., 2000. – 183 с.
11. Словарь російсько-український : У 4 т. / М. Уманець, А. Спілка. – Львів : Друкарня НТШ, 1893–1898.
12. Словник технічної термінології з російським покажчиком / Уклад. М. і Л. Дармороси. – К. : Горно, 1926. – 292 с.
13. Словник технічної номенклатури. Мануфактурні виробництва. (Проект). УАН, ІУНМ. Матеріали до української термінології та номенклатури, т. XIV / Уклад. Ф. Лоханько. – К. : ДВУ, 1928. – 104 с.
14. Словник технічної термінології (загальний). (Проект) / Уклад. І. Шелудько, Т. Садовський. – К. : ДВУ, 1928. – 588 с.
15. Струганець Л. Назви продуктів харчування у нормативних словниках української мови / Л. Струганець // Культура слова. – К., 2001. – Вип. 57–58. – С. 65–72.

16. Яценко С. А. Назви продуктів харчування, страв і напоїв в українській мові XIV – XVII століть : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / С. А. Яценко. – К., 2009. – 242 с.

References

1. Gakh, D.V. (1960), *Food industry of Ukraine* [Harchova promyslovist' Ukrayiny], Derzhtexvydav URSR, Kyiv, 199 p.
2. Ivanova, E.P. (2008), *Semantization of noun in French definition and encyclopaedical dictionary in XVII–XXI centuries (evolution of certain names of hydrometeor)* [Semantyzatsyya imeny sushchestvytel'noho vo frantsuzs'kykh tolkovykh i éntsyklopedyches'kykh slovaryakh XVII–XXI vv. (évol'yutsyya opredelenyy naymenovanyy hydrometeorov)], Saint Petersburg, 45 p.
3. Kozyreva, Z.G. (1984), *History of food and food products names in the Ukrainian language* [Istorija nazvaniy produktov pitaniya i pishhi v ukrainskom jazyke], Kyiv, 254 p.
4. Kotsyubans'ka, O.O. (2010), *Formation and Development of the Confectionery Industry (latest half of the XIX – 30th years of the XX century)* [Stanovlennya ta rozvytok kondyters'koyi promyslovosti Ukrayiny (dryga polovyna XIX – trydtsyati roku XX st.)], Pereyaslav-Khmel'nitsky, 18 p.
5. Kryzhko, O.A. (1997), *Development of the Semantics of household lexicon of Ukrainian chronicles the end of XVII – beginning of XVIII century (names of dishes, beverages, food products)* [Rozvytok semantyky pobutovoyi leksyky ukrayins'kykh litopysiv kintsya XVII – pochatku XVIII stolittya (nazvy yizhi, napoyiv, produktiv kharchuvannya)], Berdiansk, 220 p.
6. Moskalyuk, M.M. (2005), *Development of the Food Industry on the territory of Right-Bank Ukraine (latest half of XIX – beginning of the century XX)* [Rozvytok kharchovoyi promyslovosti na pravoberezhniy Ukrayini (druha polovyna XIX – pochatok XX stolittya)], Cherkasy, 20 p.
7. Nevoyt, V.I. (1986), *The Names of the Food and Food Products in the Old Russian Language* [Nazvannya pyshchy y produktov pytannya v drevnerusskom yazyke], Kiev, 23 p.
8. Shelud'ko, I. (1931), *Practical dictionary of manufacturing terminology* [Praktychnyy slovnyk vyrobnychoyi terminolohiyi], Rad. Shkola, Kharkiv, 110 p.
9. Dubrovsky, V. (1926), *Russian-Ukrainian technical dictionary* [Rosyys'ko-ukrayins'kyy tekhnichnyy slovnyk], Kyiv, 103 p.
10. Rudenko, S.M. (2000), *Predicted Patterns and Distinctive Features of terms formation in sublanguage of public catering services (based on Ukrainian terminological system «Mixed drinks»)* [Zakonomirnosti ta osoblyvosti terminotvorennya u pidmovi hromads'kogo harchuvannya (na materialy ukrayins'koyi terminosystemy «Zmishani napoyi»)], Kyiv, 183 p.
11. Umanets, M.; Spilka, A. (1893–1898), *Russian-Ukrainian dictionary* [Slovar' rosyys'ko-ukrayins'kyy], Drukarnya NTSH, Lviv.
12. Darmoros's, M. and L. (1926), *Dictionary of technical terminology with the Russian directory* [Slovnyk tekhnichnoyi terminolohiyi z rosyys'kym pokazhchykom], Gorno, Kyiv, 292 p.
13. Lokhan'ko, F. (1928), *Dictionary of technical nomenclature. Manufacturing factories*. [Slovnyk tekhnichnoyi nomenklyatury. Manufakturni vyrobnytstva], DVU, Kyiv, 104 p.
14. Sheludko, I.; Sadovskyy T. (1928), *Dictionary of technical terminology (general)* [Slovnyk tekhnichnoyi terminolohiyi (zahal'nyy)], DVU, Kyiv, 588 p.

15. Struhanets, L. (2001), *Names of food in standard dictionaries of the Ukrainian language* [Nazvy produktiv kharchuvannya u normatyvnykh slovnykakh ukrajins'koyi movy], *Kultura Slova*, Kyiv, No. 57–58, pp. 65-72.

16. Yatsenko, S.A. (2009), *The names of food products, dishes and beverages in the Ukrainian language in the XIV–XVII centuries* [Nazvy produktiv harchuvannya, strav i napojiv v ukrajins'kij movi XIV–XVII stolit'], Kyiv, 242 p.

О. В. Нарушевич-Васильева,

*Одесская национальная академия пищевых технологий,
кафедра украиноведения и лингводидактики*

ЭКСТРАЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ И ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ ВОЗНИКНОВЕНИЯ И ФОРМИРОВАНИЯ ТЕРМИНОЛОГИИ ПИЩЕВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

В статье рассмотрены основные этапы формирования украинской терминологии пищевой промышленности. Проанализированы лексико-семантические процессы, сопровождающие развитие исследуемой терминосферы, обоснована их обусловленность тесным взаимодействием экстралингвистических и лингвистических факторов. Определены особенности лексикографического описания терминологии отраслей пищевых производств в разные периоды её функционирования.

Ключевые слова: термин, украинская терминология пищевой промышленности, лингвистические факторы, экстралингвистические факторы, лексико-семантические процессы.

O. V. Narushevych-Vasylieva,

*Odessa National Food Technologies Academy,
Ukrainian Studies and Linguodidactics Department*

EXTRALINGUISTIC AND LINGUISTIC FACTORS OF EMERGENCE AND FORMATION OF UKRAINIAN TERMINOLOGY OF FOOD INDUSTRY

The article reveals the main stages of formation of Ukrainian terminology of food industry (hereinafter FI), and describes a leading trends in terminology at each of the studied historical stages. The use of comparative historical method of analysis made it possible to justify the gradual systematization of FI terminology as a historically conditioned process, in which interacts linguistic and extra-linguistic reasons.

It is defined in the article that the dynamics of the formation and development of Ukrainian terminology of FI was determined primarily by the action of extra-linguistic factors: progressive changes in the development of science and technology, the development of various branches of food production in Ukraine, and the intensification of intercultural contacts. It is also defined that terms formation and terms regulations in the sphere of FI directly depends on the participation in these processes of scientists and linguists, bright personalities and their contribution to the development of the Ukrainian language of the FI.

Purely linguistic factors on the formation of the branch vocabulary of the FI is analyzed in the article, among which the most important are the desire to deepen and broaden the idea of an object or phenomenon, to elaborate the concept; to eliminate the polysemy of the term; to introduce to the scientific circles the most semantically precise terminology unit.

The study of the peculiarities of the formation and functioning of the terminology of the FI gives an idea of the state of the terminological science on the field of food industries and allows us to determine the problems of its further development, among which we can name: description of the core terms of the FI and its ordering with preservation of national specificity, study of the adaptation of modern borrowed terms of FI, research of the reasons for the occurrence of terms-variants.

Key words: term, Ukrainian terminology of food industry, linguistic factors, extralinguistic factors, lexical-semantic processes.

УДК 81' 37:811.161.2

Х. В. Петрина,

*ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»,*

аспірант кафедри загального і германського мовознавства

МЕТАФОРИЗАЦІЯ АЛЮЗІЙНИХ ВЛАСНИХ НАЗВ: ВТОРИННІ НОМІНАЦІЇ

Стаття висвітлює актуальну проблему метафоричних переосмислень алюзійних найменувань із позицій когнітивної лінгвістики й теорії інтертекстуальності. Метафоризацію алюзійних власних назв розглянуто як явище їхньої вторинної номінації. Задіяно комплексний підхід до виокремлення принципів процесу метафоризації онімів і схарактеризовано твірні моделі актуалізації їхнього метафоричного значення в художньому тексті, запропоновано алгоритм їхньої ідентифікації. Проаналізовано контексти, в яких активізується метафоричне значення оніма. Виокремлено відмінності компаративного та метафоричного потенціалу алюзійних найменувань.

Ключові слова: алюзійне ім'я, метафора, вторинна номінація, мовна дійсність, текст, дискурс.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку мовознавчих студій активно досліджуються мовні засоби творення художності тексту серед яких привертають увагу алюзійні назви. Особливе зацікавлення в науковців викликає транспозиція семантичного значення алюзійних онімів, активізація їх вторинних номінацій, передумовою яких може слугувати процес метафоризації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Метафоричний процес як лінгвістичне явище досліджувалось такими науковцями як Н. Д. Арутюнова, М. Л. Новикова, А. Вежбицька, Дж. Лакофф, В. П. Москвін, О. В. Падучева, М. Блек. Проблема ометафоризування прецедентних назв висвітлена в працях Н. Д. Арутюнової, Д. Б. Гудкова, О. А. Нахімової, С. В. Перкас, однак питання метафоричного потенціалу алюзійних найменувань в українських художніх текстах залишається мало дослідженим.

Мета дослідження передбачає аналіз вторинних семантичних номінацій алюзійних імен як процесу їх метафоризації та встановлення відмінностей між компаративним й метафоричним потенціалом алюзій. Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань:** схарактеризувати особливості алюзійних онімів